

18.6.2020

EOAK 6448/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

LAPSEN KOHTELU LIMINGAN KOULUKODISSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli sijaishuoltopaikkansa Limingan koulukodin menettelyä sijaishuoltonsa järjestämisessä.

Kantelija arvosteli erityisesti häneen kohdistuneita rajoituksia ja rajoituspäätöksiä. Kantelijan mukaan hänen yhteydenpitoaan hänelle läheisiin henkilöihin oli rajoitettu tosiasiallisesti ilman päätöksentekoa. Kantelijan mukaan hänen puhelujaan oli kuunneltu ilman, että asiassa olisi tehty rajoituspäätöksiä.

Kantelija kertoi Limingan koulukodissa käytäntönä olevasta sijoitettujen lasten liikkumisen rajoittamisesta laitoksen ulkoalueella ja laitoksen ulkopuolella. Kantelija kertoi myös muista rajoituksista ja laitoksen säännöistä muun muassa henkilöntarkastuksen, omaisuuden tarkastamisen ja postin tarkastamisen osalta.

Kantelijan mukaan Limingan koulukodissa on käytössä niin sanottu huonehoito ja koputusmenettely.

Kantelijan mukaan hänen yhteydenpitoaan omaan sosiaalityöntekijäänsä oli rajoitettu. Kantelija arvosteli myös koulukodin henkilökunnan käytöstä ja suhtautumista lapsiin.

2 SELVITYS

Oulun Hyvinvointipalvelut antoi kirjoituksen johdosta selvityksen. Selvitykseen oli liitetty lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja Limingan koulukodin selvitykset.

Oulun Hyvinvointipalvelut toimitti myös kantelijaa koskevia rajoituspäätöksiä sekä laitoksessa laadittuja asiakirjamerkintöjä.

3 RATKAISU

3.1 Lapsen oikeus yhteydenpitoon ja yhteydenpidon rajoittaminen

Lastensuojelulain 54 §:n mukaan sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on säännöksen mukaan oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vie-

raita tai vieraillemalla sijaishuoltopaikan ulkopuolella sekä pitää heihin muutoin yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä.

Säännöksen mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja lapsen sijaishuoltopaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa.

Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on päävastuu yhteydenpidon järjestämisen suunnittelusta sekä viimekädessä sen toteuttamisen mahdollistamisesta. Yhteydenpitoa on suunniteltava yhdessä lapsen, huoltajan, vanhemman sekä myös sijaishuoltopaikan kanssa. Viimekädessä yhteydenpidon määrästä ja sen toteuttamistavasta päättää sijoittajakunnan toimivaltainen viranhaltija.

Lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpidosta sovitaan asiakassuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin. Asiakassuunnitelmassa sovitut yhteydenpidon määrät ja toteuttamistavat eivät kuitenkaan saa sellaista pysyvyyttä, joka estäisi yhteydenpidon toteuttamisen lapsen edun mukaisella tavalla asiakassuunnitelmasta poikkeavalla tavalla.

Asianosaiset; lapsi ja lapsen huoltaja, eivät ole myöskään sidottuja siihen, mitä asiakassuunnitelmassa on sovittu yhteydenpidosta, sen määrästä tai toteuttamistavoista. Asianosaisella on siis aina oikeus muuttaa mielipidettään ja vaatia yhteydenpitoa asiakassuunnitelmasta poikkeavalla tavalla.

Lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan suunnitelma yhteydenpidosta ja sen toteuttamisesta. Asiakassuunnitelmasta tulee edellä sanotun mukaisesti ilmetä perusteet suunnitelmassa sovitun yhteydenpitoon ja sille, miten yhteydenpitoa lapsen hyvinvoinnin turvaavalla tavalla tarkoitus edistää ja toteuttaa.

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin saadaan lastensuojelulain 63 §:ssä tarkoitetulla päätöksellä rajoittaa, jos yhteydenpidosta ei ole voitu sopia asiakassuunnitelmassa tai muutoin lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheistensä kanssa. Yhteydenpidon rajoittamiselle tulee lisäksi olla sijaishuollon järjestämiseen ja sen tarkoituksen toteuttamiseen liittyvä peruste. Mainitut perusteet on säädetty lain 62 §:ssä.

Lastensuojelulain 63 §:ssä on säädetty yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä ja toimivaltaisesta päätöksentekijästä. Yhteydenpidon rajoittamispäätös on aina määräaikainen ja päätöksen on oltava tarkkarajainen, jolloin siitä on ilmentävä rajoituksen alkamishetki sekä myös sen loppumishetki. Yhteydenpidon rajoituspäätös on perusteltava ja perusteluista on ilmentävä laissa säädetty välttämättömät syyt ja perusteet, vaaran uhka tai lapsen mielipide tai vaatimus jotka ovat edellyttäneet päätöksen tekoa.

Yhteydenpidon rajoituspäätöksenkin aikana on toimielimen arvioitava millä muulla tavoin lapsen yhteydenpitoa voidaan rajoituspäätöksen aikana tukea ja sitä edistää.

3.2 Saatu selvitys ja arviointi

Kantelija on kirjoituksessaan kertonut, ettei hänellä ollut kotilomia ennen kuin loppuvuodesta 2019. Kantelijan mukaan hän ei ole saanut tavata isoveljeään ja vain rajoitetusti sisarusiaan.

Kantelukirjoituksen mukaan muita hänelle läheisiä henkilöitä tai kavereita kantelija ei ole saanut tavata.

Oulun Hyvinvointipalvelujen selvityksen mukaan kantelijan läheisten tapaamiset on asiakassuunnitelmassa sovittu järjestettävän Limingan koulukodissa. Kantelija on aloittanut kotilomat äitinsä luona marraskuussa 2019 ja niitä on järjestetty vuoden 2019 aikana ensimmäisen tapaamisen jälkeen vielä kaksi kertaa.

Selvityksen mukaan kantelijan tapaamisia hänelle läheisten henkilöiden välillä ei ole voitu järjestää, koska läheisillä henkilöillä ei ole ollut tosiasiallista mahdollisuutta vastaanottaa kantelijaa luokseen.

Selvityksen mukaan kantelija ei ole myöskään yksilöinyt hänelle läheisiä henkilöitä sellaisella tavalla, jotta asiasta olisi voitu kantelijan kanssa sopia.

Limingan koulukodin antaman selvityksen mukaan kantelijalle ei oltu tehty yhteydenpidon rajoittamispäätöksiä, koska yhteydenpidosta oli sovittu asiakassuunnitelman neuvotteluiden yhteydessä. Koulukodin selvityksen mukaan neuvotteluissa oli käyty tarkkaan läpi kantelijan äidin tilanne ja perustelut sille miksi kantelija ei ollut voinut äidin luokse kotiharjoitteluun mennä. Koulukodin selvityksen mukaan kantelijalla on ollut mahdollisuus vierailu entisen sijaisperheensä luona. Näistä syistä koulukodissa ei nähty tarvetta yhteydenpidon rajoituspäätöksille.

Limingan koulukodin selvityksen mukaan kantelijan ystävien vierailuista tulee sopia yhdessä sosiaalityöntekijän, koulukodin osaston henkilöstön sekä kantelijan huoltajan kanssa. Selvityksen mukaan laitosalueelle ystävien tuominen on tietosuojasyistä hankalaa. Koulukodin mukaan tapaamiset voidaan järjestää kuitenkin ilman aikuisten läsnäoloa.

Limingan koulukoti on yleisesti todennut, että ”nuorilla on mahdollisuus tavata tyttö- tai poikaystäviä liikkuen laitoksen ulkopuolella ja poika- tai tyttöystävän vierailut sallitaan, mikäli se katsotaan nuoren edun mukaiseksi.” Koulukodin mukaan osastoille nuorten kavereita ei voi tuoda yksikössä olevien muiden nuorten yksityisyyden turvaamiseksi. Poika- tai tyttöystävät voivat käydä tapaamassa nuorta esimerkiksi yhdessä nuoren vanhempien kanssa. Tapaamiset voidaan myös mahdollisuuksien mukaan järjestää vierashuoneessa. Koulukodin mukaan poika- ja tyttöystävät eivät saa vierailu nuoren omissa huoneissa, joka on nuoren yksityisaluetta muun muassa nuoren omaisuuden suojaamiseksi.

Oulun Hyvinvointipalvelut on antamassaan selvityksessä katsonut kokoavasti, että ”Limingan koulutuskeskuksen käytännöt mahdollistavat nuoren yksilöllisen tilanteen arvion perusteella nuorten mahdollisuudet sosiaalisten suhteiden solmimisen yksikön ulkopuolisiin henkilöihin. Myös seurustelusuhteet laitoksen ulkopuolisiin henkilöihin sallitaan ja tapaamiset mahdollistetaan lapsen edun mukaisella tavalla.

Kantelijan sosiaalityöntekijän selvityksen mukaan asiakassuunnitelmapalaverissa tullaan nyt sopimaan kotilomien jatkosta ja myös kantelijalle läheisten tapaamisista. Selvityksen mukaan asiakassuunnitelman neuvottelussa tullaan selvittämään kantelijan läheisten tilanne ja olosuhteet kantelijan vierailujen mahdollistamiseksi edellyttäen, että kantelija tätä itse haluaa.

Arvioin saamaani selvitystä seuraavasti.

Kantelija on kirjoituksessaan nimenomaisesti todennut, että hänen yhteydenpitoaan on rajoi-

tettu ja että hän olisi halunnut pitää yhteyttä hänelle läheisiin henkilöihin. Kantelijan mahdollisuudet tavata esimerkiksi äitiään toteutuivat vasta loppuvuodesta 2019. Toisaalta Oulun Hyvinvointipalvelujen ja Limingan koulukodin selvityksen mukaan yhteydenpidosta ja yhteydenpidon määrästä ja sen toteuttamistavoista oli sovittu yhteisesti asiakassuunnitelmassa ja osin myös kantelijan kanssa. Kantelijaa koskevista laitoksessa laadituista merkinnöistä ilmenee lisäksi, millä tavoin ja kenen välillä tapaamisista on sovittu.

Asiassa on siis esitetty ristiriitaista selvitystä.

Arvioin asiaa seuraavasti.

Asianosaisella on oikeus muuttaa mielipidettään yhteydenpidosta siitäkin huolimatta, että asiasta olisi aikaisemmin sovittu asiakassuunnitelmassa tai muutoin. Erimielisyystilanteissa lapsen ja muun asianosaisen oikeusturva edellyttää sitä, että asiassa tehdään yhteydenpidon rajoituspäätös erityisesti silloin, kun asianosainen sitä vaatii.

Korostan, että viranomaisella ja viranomaisen toimeksiannosta toimivalla on velvollisuus selvittää asiakkaalleen, tässä alaikäiselle lapselle, miten hän voi käyttää oikeuksiaan ja mitkä ovat asiassa viranomaisen velvollisuudet.

Lastensuojelulakia muutettiin 1.1.2020 lukien. Lastensuojelulakiin lisättiin nimenomainen säännös (32 a §) jonka mukaan lapselle ja hänen lailliselle edustajalleen ja huoltajalleen on annettava tieto lastensuojelulain mukaisten päätösten ja toimenpiteiden sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista muutoksenhaku- ja oikeussuojakeinoista sekä mahdollisuudet oikeusavun saamiseen. Tämä selvitys on säännöksen mukaan annettava lapselle ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla.

Kuten edellä olen todennut, asiassa on esitetty ristiriitaista selvitystä. Tämän takia kiinnitän yleisesti Oulun Hyvinvointipalvelujen ja Limingan koulukodin huomiota edellä päätöksentekovelvollisuudesta ja viranomaiselle ja sen toimeksiannosta toimivalle kuuluvasta selvittämisvelvollisuudesta todettuun.

3.3 Yhteydenpito puhelimitse

Kantelukirjoituksen mukaan kaikki laitoksen puhelimitse soitetut puhelut on soitettava siten, että laitoksen työntekijä on lapsen kanssa samassa tilassa.

Tämä merkitsee sitä, että työntekijä voi kuunnella, mitä lapsi puhuu.

Lastensuojelulain 62 §:n mukaan saadaan lapsen yhteydenpitoa rajoittaa säännöksen 1 momentin mukaisin edellytyksin siten, että rajoitus koskee lapsen oikeutta pitää yhteyttä läheisiinsä puhelimitse tai muuta yhteydenpitolaitetta tai –välinettä käyttäen.

Yhteydenpidon rajoitus on mahdollisista toteuttaa myös siten, että rajoituspäätöksen ajaksi lapsen hallussa olevat yhteydenpitoon käytettävät laitteet ja välineet otetaan laitoksen haltuun tai laitos rajoittaa niiden käyttöä.

Yhteydenpidon rajoitus voi olla myös sen laatuinen, että päätöksessä nimetyn henkilön ja lapsen välisiä puheluita kuunnellaan. Tällainen rajoittamispäätös oikeuttaa kuuntelemaan samassa huoneessa lapsen puhelua mutta ei sitä, mitä puhelun toinen osapuoli keskustelussa sanoo.

Totean vielä tässä yhteydessä, että mikäli lapsen puheluja kuunnellaan edellä sanotulla tavalla, on sekä lapsen että myös sen henkilön, jonka kanssa lapsi puhuu tiedettävä lapsen puhelun kuuntelusta.

Limingan koulukodin antaman selvityksen mukaan kantelijalle oli tehty puheluja koskevia rajoituspäätöksiä kaksi kertaa. Limingan koulukodin selvityksen mukaan ”rajoituspäätöksen aikana nuoren puhelut ovat valvottuja”. Rajoituspäätöksistä ei kuitenkaan ilmennyt, että kantelijan puhelut olivat edellä sanotuin tavoin valvottuja. Puhelut kuitenkin soitettiin saamani selvityksen mukaan osaston puhelimesta ja ohjaajan läsnä ollessa.

Oulun Hyvinvointipalvelujen selvityksen mukaan kantelija on voinut soittaa omalla tai yksikön puhelimella läheisilleen, asianajajalle, sosiaalityöntekijälle ja muille virallisille tahoille.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän selvityksen mukaan kantelija ei ollut kertonut sosiaalityöntekijälle ennen tekemäänsä kantelua, että hänen puhuessaan puhelua paikalla olisi muita henkilöitä eikä sosiaalityöntekijällä ole ollut tästä mitään muutakaan tietoa.

Oulun Hyvinvointipalvelut on selvityksessään yhteenvedona todennut, että Limingan koulukoti ei ole toiminut asiassa lain edellyttämällä tavalla, vaan yksikön on huolehdittava siitä, että nuorella on oikeus yksityisiin puheluihin myös talon puhelinta käytettäessä.

Selvityksen mukaan Limingan koulukoti on ilmoittanut, että se ottaa käyttöön vuoden 2020 lopussa valmistuvan uudisrakennuksen, jossa talon puhelimesta soitettavien puheluiden yksityisyys otetaan huomioon. Laitoksen mukaan uudisrakennukseen tulee ns. eriytystila, jossa puhelinkoppi on kanslian välittömässä läheisyydessä ja puhelinkopissa talon puhelimen hands free toimii. Koulukodin selvityksen mukaan tällä hetkellä koulukodilla on ollut ongelmia langattoman kuulokkeen kanssa ja yksikön puhelinta ei ole voitu antaa nuoren huoneeseen. Tämän takia puhelut on soitettu koulukodin osaston kansliasta.

Oulun Hyvinvointipalveluiden selvityksestä siis ilmenee, että koulukodissa puhelut laitoksen puhelimella soitettuina tapahtuvat yksikön henkilökunnan läsnä ollessa. Tämä merkitsee sitä, että yksikön henkilökunnalla on mahdollisuus kuunnella lapsen puheluja.

Puhelujen kuunteleminen edellyttää aina päätöstä, joka voidaan tehdä vain laissa säädettyjen edellytysten täytyessä.

Totean vielä, että tällainen puhelujen kuunteleminen loukkaa lapsen yksityisyyttä, vaikka lapsi sinänsä joutuisikin hyväksymään sen, että puhelut soitetaan laitoksen kansliasta. Kun puhelinkeskusteluja voidaan kuunnella, on mahdollista, ettei lapsi uskalla kertoa esimerkiksi sosiaalityöntekijälleen sijaishuoltopaikan epäkohdista.

Edellä sanotun johdosta tulee Limingan koulukodin ottaa käyttöön sellaiset tekniset tai muut järjestelyt ratkaisuja, jotka mahdollistavat lapselle luottamuksellisen puhelinkeskustelun käymisen silloinkin, kun lapsi käyttää laitoksen puhelinta. Eri asia on, mikäli lapsen yhteydenpitoa rajoitetaan siten kuin lastensuojelulaissa on säädetty.

3.4 Kantelijan ja muiden sijoitettujen lasten liikkuminen Limingan koulukodin alueella

Kantelukirjoituksen mukaan Liminkaan sijoitettujen lasten (myös kantelijan) liikkumista on rajoitettu ilman päätöksentekoa päivittäin laitoksen ulkoalueella ja laitosalueen ulkopuolella.

Kantelukirjoituksen mukaan sijoitetut lapset eivät voi liikkua ulkona ilman valvontaa. Kantelijan mukaan rajoituspäätöksiä tästä liikkumisen rajoittamisesta ei ole tehty.

Liikkumisvapauden rajoittamisesta on säädetty lastensuojelulain 69 §:ssä. Säännöksen mukaan lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä ja jos se on lapsen edun mukaista, aiheuttaa määrääjäksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista.

Edellytyksenä lapsen liikkumisvapauden rajoittamiselle on se, että lapsen sijaishuoltoon johtanut päätös on tehty sillä perusteella, että hän on vaarantanut vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin verrattavalla käyttäytymisellään tai lapsi käyttäytyy laitoksessa edellä tarkoitettulla tavalla. Lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa myös silloin, jos se on lapsen hoidon tai huollon kannalta muutoin tarpeen lapsen suojelemiseksi häntä itseään vakavasti vahingoittavalta käyttäytymiseltä.

Liikkumisvapauden rajoittamista ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito ja kasvatusta välttämättä edellyttävät. Rajoitustoimenpide on suhteellisuusperiaatteen mukaisesti välittömästi lopetettava tai sitä on lievennettävä, mikäli edellytyksiä rajoitustoimenpiteisiin ei enää ole. Rajoitustoimenpide on myös heti lopetettava, kun lapsen hoito tai kasvatusta voidaan järjestää tavanomaiseen kasvatuskäytäntöön kuuluvilla keinoilla.

Lapsen liikkumisvapauden rajoittamisesta on tehtävä päätös joko laitoksessa tai sosiaalityöntekijän tekemänä. Päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen.

Laitoksen säännöillä tai käytännöillä ei lapsen liikkumista voida rajoittaa ainakaan sillä tavoin, että liikkumisen rajoittaminen poikkeaa siitä tavanomaisesta kasvatuksesta, jota laitos osana sijaishuoltoa järjestää ja antaa sijoitetulle lapselle.

Oulun Hyvinvointipalvelujen toimittamasta selvityksestä ilmenee, että kantelijan liikkumista on rajoitettu kesällä pitkäaikaisesti ilman että asiassa olisi tehty liikkumisvapauden rajoittamispäätös. Oulun Hyvinvointipalvelut katsoo selvityksessään, että toiminta ei ole tältä osin ollut lastensuojelulain mukaista.

Limingan koulukodin selvityksen mukaan Limingan koulutuskeskuksessa nuoret eivät voi pääsääntöisesti liikkua vapaasti ulkona ilman valvontaa. Selvityksen mukaan laitoksessa on kuitenkin myös nuoria, jotka saavat liikkua vapaasti muun muassa harrasteissa, töissä ja kavertapaamisissa.

Limingan koulukodin selvityksen mukaan Liminkaan on sijoitettu erittäin haastavasti käyttäytyviä nuoria, joilla on muun muassa erittäin vakavia päihdeongelmia. Vapaa liikkuminen mahdollistaisi sen, että nuorten kesken syntyisi alakulttuureja, jotka ovat haitallisia nuorille ja vaikuttavat vakavasti laitoksen turvallisuuteen. Limingan koulukodin mukaan ”nuorten sosiaalisen alakulttuuriin konkreettisesti lieveilmiöinä esiintyy muun muassa kiristämistä, tupakan ja huumaintien aineiden tuontia/myyntiä, ilkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä, pahoinpitelyä sekä kiusaamista, aseistettua varustautumista aikuisia vastaan ja henkilökuntaan kohdistuvaa väkivaltaa.”

Edelleen koulukodin antaman selvityksen mukaan ”uusiin nuoriin kohdistetaan muun muassa tulorittejä, jossa heitä voidaan pahoinpidellä piha-alueella piilossa, toisten pitäessä vahtia.” Koulukodin mukaan tämä ilmiö näyttää myös erittäin vahvana koulun tiloissa.

Koulukodin mukaan ”nuorten välinen ja piha-alueella konkretisoitunut vallan ja hallinnan rakenne määrittäisi keskeisesti nuorten arkea, jos nuoret liikkuisivat laitosalueella ilman valvontaa.”

Koulukodin näkemyksen mukaan ”yksilöön kohdistuva lvr-päätös [liikkumisvapauden rajoittamispäätös] ei sovellu koulukotinuorten rajoittamiseen. Koulukodin mukaan lvr-rajoitus ei tunne negatiivisesta ryhmäilmioistä tulevaa rajaamisen tarvetta sekä päätöksiä ei lain mukaan saisi ketjuttaa, vaan niissä tulee aina olla yksilölliset perusteet.”

Koulukodin mukaan nuorten alakulttuurissa johtohahmo tai –hahmot eivät yleensä tee itse tekoja, vaan heillä on ympärillään apureita, jotka toimivat käskyjen mukaan. Koulukodin mukaan lvr-päätöksen perusteet ja kohdentaminen osoittautuvat käytännössä mahdottomaksi ja ilmiön laajuudesta johtuen myös aivan liian kapea-alaiseksi.

Kuten olen edellä todennut, liikkumisvapauden rajoittamispäätös voidaan tehdä tietyillä laissa säädettyillä edellytyksillä. Yksilön oikeusturva edellyttää sitä, että jos hänen perustuslaissa suojattuja oikeuksiaan rajoitetaan, niistä myös tehdään asianmukaiset päätökset.

Saamani selvityksen mukaan, kantelijan ja saamani selvityksen mukaan myös muiden Limingan koulukotiin sijoitettujen lasten perusoikeuksia liikkumisessa on rajoitettu ilman, että rajoittamisesta olisi tehty lain mukaiset päätökset. Näkemykseni mukaan koulukodin toiminta on tältä osin lainvastaista.

Limingan koulukodin selvityksestä voidaan päätellä, että koulukodin johdolla on ollut tieto siitä, miten lastensuojelulain rajoitussäännöksiä tulisi soveltaa. Korostan tässä yhteydessä sen itsestäänselvytyden, että Limingan koulukodilla ei ole mitään laissa säädettyä sellaista erityisasemaa, joka oikeuttaisi käyttämään rajoitustoimenpiteitä laista poikkeavalla tavalla tai lain säännökset sivuuttaen.

Muistutan vielä tässä yhteydessä, että Vuorelan koulukotiin tehdyn tarkastuksen tarkastuspöytäkirjassa ([EOAK/356/2018](#) ja [846/2018](#)) todettiin muun muassa, että lasten vapaa-aikaa koskevat voimakkaat rajoitukset liikkumisessa on toteutettu ilman, että asiassa olisi tehty yksilökohtaisia lasta koskevia päätöksiä. Lapset eivät saa poistua laitoksen rajaamalta ulkoilualueelta ja lasten liikkuminen laitoksen ulkopuolella on valvottua. Lasten liikkumista koskevat rajoitukset saattavat olla laissa säädettyä liikkumisvapauden rajoittamista. Kiinnitin tarkastuspöytäkirjassa Vuorelan koulukodin huomiota lasten liikkumisen rajoittamisen osalta lastensuojelulain mukaiseen menettelyyn.

Vuorelan koulukotia koskeva tarkastuspöytäkirja on toimitettu valtion koulukodin johtajalle ja terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle.

Perusoikeuksien rajoittaminen on sallittua vain lain perusteella eli vain silloin, kun laissa olevat edellytykset täyttyvät ja laissa säädettyjä menettelytapoja noudattaen. Muutoksenhakukelpoisen päätöksen saaminen toteuttaa perusoikeuksien rajoittamisen kohteeksi joutuneen henkilön oikeusturvaa. Sen arviointi, onko rajoittamista koskeva päätös lainmukainen, kuuluu viimekädessä tuomioistuimelle. Julkista valtaa käyttävä taho ei voi koskaan oikeuttaa lainvastaista toimintaansa sillä, että nuoret toimivat lainvastaisesti.

3.5 Henkilöntarkastukset

Kantelija on arvostellut myös henkilöntarkastusten toimittamistapaa. Henkilöntarkastuksesta on säädetty lastensuojelulain 66 §:ssä. Henkilöntarkastuksella tarkoitetaan sen tutkimista, mitä lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllään sekä vaatteiden ja ihon välin mahdollisesti kätkeytyneinä. Henkilöntarkastus tehdään 66 §:n tarkoittamien aineiden tai esineiden löytämiseksi.

Edellytyksenä henkilöntarkastuksen suorittamiselle on, että laitoksen henkilökunnalla on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin hallussaan päihtymistarkoitukseen käytettäviä aineita tai aineen käyttöön soveltuvia välineitä tai sellaisia aineita ja esineitä, jotka on tarkoitettu lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen.

Henkilöntarkastus on aina tehtävä suurta hienovaraisuutta noudattaen ja lapsen fyysistä koskemattomuutta, sukupuoli-identiteettiä, ihmisarvoa ja yksityisyyttä kunnioittaen.

Oulun Hyvinvointipalvelujen antaman selvityksen ja Limingan koulukodin selvityksen mukaan kantelijaa ei ole riisutettu alasti missään tilanteessa.

Limingan koulukodin antaman selvityksen mukaan alasti riisuttamisia ei koulukodissa enää tapahdu.

Koulukodin selvityksen mukaan henkilöntarkastukset tehdään aina nuorta kunnioittavalla tavalla. Koulukodin mukaan nuori saa aina henkilöntarkastuksessa suojakseen pyyhkeen. Nuori saa itse pitää pyyhettä tai nuoren pyydettyäessä myös aikuiset voivat pitää sitä nuoren kehon suojana.

Totean, että henkilöntarkastus on lapselle usein hankala ja nöyryyttävä toimenpide. Tämän takia henkilöntarkastuksen suorittamisen tulee olla mahdollisimman luontevaa ja lapsen yksityisyyttä kunnioittavaa. Mikäli lapsi joutuu riisumaan vaatteensa, on mielestäni perusteltua aina, että lapsi saa riisuutua itse joko muussa huoneessa tai jos se on välttämätöntä tehdä henkilökunnan läsnä ollessa suojaavan tarpeeksi ison pyyhkeen alla.

Limingan koulukodin selvityksen mukaan henkilöntarkastuksissa pyritään hienotunteisuuteen ja ne tehdään lasta kunnioittavalla tavalla. Tämän takia kirjoitus ei tältä osin anna puoleltani enempään.

3.6 Kantelijan postin ja huoneen tarkastus ja tavaroiden haltuunotto

Kantelukirjoituksen mukaan kantelijan posti tarkastetaan ja postin sisältö (lähetyksen sisältämät vaatteet) tutkitaan.

Edelleen kantelukirjoituksen mukaan esimerkiksi hatkareissun jälkeen kantelijan huone oli tyhjennetty siten, että huoneessa oli vain sänky, tuoli ja pöytä. Kantelija sai kirjoituksensa mukaan tavaransa takaisin mukaan lukien vaatteet yhden ja kahden viikon aikana.

Limingan koulukoti on selvityksessään kiistänyt kantelijan väitteet ja todennut, että mikäli nuoren posti tarkastetaan tai sisältö tutkitaan, tehdään siitä aina erikseen rajoituspäätös. Koulukodin selvityksen mukaan kantelija on saanut omat postinsa omaan huoneeseensa luettavaksi ja säilytettäväksi.

Siltä osin kuin kantelija on kertonut huoneensa tarkastuksesta ja tavaroidensa haltuunotosta Oulun Hyvinvointipalvelut toteaa antamassaan selvityksessä, että kantelijan karkureissun jäl-

keen huoneen irtaimisto otettiin haltuun kantelijan turvallisuuden takaamiseksi ja asiassa tehtiin päätökset.

Asiassa on esitetty ristiriitaista selvitystä eikä minulla ole mahdollisuutta selvittää asiaa saamistani asiakirjoista enempää. Tämän takia totean yleisesti, että omaisuuden, lähetysten ja tilojen sekä postin tarkastamisesta on säädetty lastensuojelulain 67 §:ssä.

Mikäli esimerkiksi lapsen posti tarkastetaan edellyttää mainittu säännös, että laitoksella on perusteltua syytä epäillä, että tilat, lähetykset tai omaisuus sisältää sellaisia aineita tai esineitä, joista on säädetty lastensuojelulain 65 §:n 1 ja 3 momentissa. Tämä ”perusteltu syy epäillä” on ilmentävä rajoitustoimenpiteitä koskevista kirjauksista

3.7 Huonehoito ja koputusmenettely

Kantelija kertoi, että Limingan koulukodissa on käytössä huonehoito, joka merkitsee, ettei lapsi saa poistua huoneestaan vapaasti. Ulos huoneestaan pääsee koputtamalla. Huonehoitoa voi saada erilaisista käytösrikkomuksista, kiroilusta tai esimerkiksi karkumatkan jälkeen.

Limingan koulukodin mukaan huonehoitoa ja koputusmenettelyä ei laitoksessa pitäisi olla.

Oulun Hyvinvointipalvelujen selvityksestä ja eräästä muusta Limingan koulukodista tehdystä lasten kantelusta ilmenee kuitenkin, että Limingan koulukodissa on edelleen ollut käytössä huonehoito ja koputusmenettely.

Huonehoito voi täyttää eristyksen tunnusmerkistön erityisesti silloin, jos lapsi ei saa poistua huoneestaan vapaasti. Tällöin tulee täyttyä eristämisen perusteet ja asiasta tulee tehdä valituskelpoinen päätös.

Lastensuojelulain 70 §:n mukaan lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka, jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä.

Eristämien ei saa koskaan olla rangaistus ja eristämisen sijasta on aina ensin mietittävä muita lievempiä keinoja. Eristämistä ei voida milloinkaan käyttää kasvatuksellisilla perusteilla.

Eristäminen ei edellytä sitä, että lapsen huoneen ovi pidetään lukossa, riittävää on se, että lasta tosiasiallisesti estetään poistumasta huoneestaan.

Perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta annetussa hallituksen esityksessä todetaan, että vapaudenmenetyksenä voidaan pitää myös tiettyyn huoneeseen lukitsemista lievempää toimenpidettä. Esityksen mukaan ”myös tiettyyn huoneeseen lukitsemista lievempää tointa voidaan eräissä tapauksissa pitää lainkohdassa tarkoitettuna vapaudenmenetyksenä, jos vapauden rajoitukset kestoonsa, asteensa ja aikaansaamaansa sosiaalisten suhteiden estämisen vuoksi rinnastuvat lukittuun tilaan sijoittamiseen” (HE 309/1993 s. 48).

Lainvastaista eristämisestä on kyse silloin, kun lasta tosiasiallisesti estetään poistumasta omasta huoneestaan tai kun lapsi joutuu oleskelemaan vastentahtoisesti omassa huoneessaan pitkiä aikoja ilman, että kyse olisi eristämissäännöksessä tarkoitettua lapsen käyttäytymisestä.

Eri asia on se, että mikäli lasta kasvatuksellisena keinona kehoitetaan menemään hetkellisesti

omaan huoneeseensa esimerkiksi rauhoittumaan. Huoneen ovea ei lukita eikä lasta estetä poistumasta huoneestaan. Lapsi on tällöin huoneessaan pelkän suullisen kehotuksensa perusteella itse harkitsemansa ajan.

Oulun Hyvinvointipalvelut toteaa selvityksessään, että omasta huoneesta poistuminen oveen koputtamalla ilman eristyspäättöstä ei ole lastensuojelulain mukainen toimenpide.

Kantelijan sosiaalityöntekijällä on kuitenkin ollut antamansa selvityksen mukaan se käsitys, että huonehoidolla on tarkoitettu huoneeseen ohjaamista lyhyeksi ajaksi, jos käyttäytyminen yksikössä on ollut häiritsevää.

Oulun Hyvinvointipalvelut toteaa selvityksessään yhteenvetona, että koputuskäytäntö ei ole lainmukainen toimintatapa. Lapsen poistumista huoneestaan ei voida rajoittaa, mikäli siitä ei ole tehty asianmukaista rajoituspäätöstä. Oulun Hyvinvointipalvelut on vielä todennut, että lastensuojelulaitoksen henkilökunnan, henkilöstön tulee käyttää puheessaan ja kirjauksissaan lainmukaisia asianmukaisia termejä, jota termi huonehoito ei ole.

Saamani selvityksen perusteella minulla ei siis ole täyttä varmuutta siitä, etteikö huonehoitoa edelleen järjestettäisi Limingan koulukodissa.

Saamistani kantelukirjoituksista, kantelijan ja erään muun Limingan koulukotiin sijoitetun lapsen kirjoituksesta ilmenee, että koputusmenettely ja huonehoito on ollut edelleen käytössä ainakin jossain muodossa Limingan koulukodissa.

Kuten olen edellä todennut tällainen lapsen oikeuksien rajoittaminen muistuttaa eristämistä ja osin myös liikkumisvapauden rajoittamista. Mikäli tällaiseen menettelyyn (lapsen eristäminen omaan huoneeseen) joudutaan turvautumaan ja jos kysymys ei ole aivan lyhytaikaisesta normaalista huoneeseen rauhoittumaan kehotuksesta on asiasta tehtävä lastensuojelulain mukaiset päätökset.

3.8 Yhteydenpito sosiaalityöntekijään

Kantelija on arvostellut sitä, että hän ei ole saanut vapaasti ottaa yhteyttä omaan työntekijäänsä.

Oulun Hyvinvointipalvelujen selvityksestä ilmenee, että kantelijalle on annettu mahdollisuus tavata omaa sosiaalityöntekijäänsä kahden kesken ja kantelijalla on ollut mahdollisuus soittaa vapaasti sosiaalityöntekijälleen. Asiakirjamerkintöjen mukaan kantelija ja hänen sosiaalityöntekijänsä ovat olleet useaan eri otteeseen toisiinsa yhteydessä. Pidän tätä myönteisenä ja kantelijan oikeuksia edistävänä menettelynä.

Totean vielä yleisesti, että lapsen asioista vastaava viranhaltija on se viranhaltija, jonka velvollisuuksiin kuuluu huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta ja niiden edistämisestä. Tämän takia on ehdottoman tärkeää, että lapsella on aina mahdollisuus ja oikeus ottaa yhteyttä omaan sosiaalityöntekijäänsä, ilman että tätä oikeutta rajoitetaan tai lapsen yhteydenottoja estetään tai muutoin vaikeutetaan.

Lapsella on lisäksi lastensuojelulain mukaan ehdoton oikeus puhua luottamuksellisesti oman työntekijänsä kanssa. Sosiaalityöntekijän velvollisuutena on huolehtia, että nämä lapselle kuuluvat oikeudet voidaan täysimääräisesti toteuttaa. Lapselle on myös aina selvitettävä hänelle

kuuluvat oikeudet ja miten hän voi toimia ristiriitatilanteissa tai jos hän on kokenut epäoikeudenmukaista kohtelua.

Pidän tärkeänä, että sijaishuollossa olevia lapsia kuullaan ja kuunnellaan ja tarvittaessa ristiriitatilanteissa pyritään selvittämään yhdessä lapsen ja sijaishuoltopaikan kanssa mahdollisia lapsen kokemia ongelmia. Tällaisella menettelyllä voidaan osin myös välttää rajoitustoimenpiteiden käyttöä.

3.9 Työntekijöiden käytös

Kantelija on arvostellut Limingan koulukodin oman osastonsa työntekijöiden käytöstä ja yleisemminkin todennut, että Limingassa sijoitettuja lapsia ärsytetään ja provosoidaan.

Oulun Hyvinvointipalveluiden selvityksestä ilmenee millä tavoin tätä kantelijan ja henkilökunnan välistä ristiriitaa on koulukodissa käsitelty.

Limingan koulukodin antaman selvityksen mukaan rajoitustoimenpiteillä ei uhkailla tai kiristellä nuoria. Sijoitettuja nuoria ei myöskään tahallaan ärsytetä. Laitos on myös ilmoittanut, että se puuttuu kaikkiin niihin tilanteisiin, jossa nuorta ei ole kohdeltu oikeudenmukaisesti.

Edellä sanotun takia kirjoitus ei anna aihetta puoleltani muuhun kuin että totean yleisesti, että viranomaisen toimeksiannosta toimivien, kuten lastensuojelulaitoksen työntekijöiden, on käytettävä asiallisesti ja käytettävä sellaista kieltä ja sellaisia ilmaisuja jotka ovat hyvän tavan mukaisia ja myös lasta kunnioittavia.

Vaativassa lastensuojelutyössä teini-ikäisten nuorten kanssa työskennellessä voi olla haasteellisia tilanteita, joissa aikuinen saattaa provosoida nuoren käytöksestä. Kuitenkaan työssään ammattimaisesti toimiva aikuinen ei saa tällaisissakaan tilanteissa menettää malttiaan eikä hänen suhtautumisensa lapseen saa missään tilanteessa olla loukkaavaa tai alentavaa.

Lasta ei saa myöskään provosoida siten, että tilanne ajautuu tai eskaloituu rajoitustoimenpiteiden käyttöön.

Laitoksen johdon on puututtava epäasialliseen menettelyyn tarvittaessa työnjohdollisin keinoin. Laitoksen johdolla, mutta myös kaikilla laitoksen työntekijöillä, on velvollisuus huolehtia siitä, että sijoitettua lasta kohdellaan asianmukaisella tavalla ja että henkilökunnan kielenkäyttö ja käytös on kaikilta osin asiallista ja lasta kunnioittavaa.

3.10 Muut asiat

Kantelija on arvostellut myös sitä, ettei hänellä ole ollut omaa pankkitiliä.

Oulun Hyvinvointipalvelujen selvityksen mukaan kantelijalle on nyttemmin avattu oma pankkitili ja hän on saanut haltuunsa pankkikortin. Pankkitunnuksia kantelijalla ei kuitenkaan ole.

Oulun Hyvinvointipalvelujen selvityksen mukaan nuorelle mahdollistetaan internetin käyttö joko osaston tietokoneella tai koulun tietokoneluokan koneella tarvittaessa. Selvityksestä ei ilmene kuitenkaan millä tavoin tämä tarpeellisuus arvioidaan.

3.11 Sijaishuollon valvonta

Lapsen oikeuksien sopimuksen 25 artikla edellyttää muun muassa sijaishuollossa olevien lasten hoidon ja olosuhteiden valvontaa. Sen mukaan sopimusvaltiot tunnustavat lapselle, jonka toimivaltaiset viranomaiset ovat sijoittaneet hänen huoltonsa järjestämiseksi, hänen suojelemisekseen tai hänen ruumiillisen tai henkisen terveytensä hoitoa varten, oikeuden hänelle annettun hoidon ja hänen sijoitukseensa liittyvien muiden olosuhteiden ajoittaiseen tarkistamiseen.

Sijaishuollon valvonnassa on kiinnitettävä erityisesti huomiota lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämiseen, käytettäviin rajoitustoimenpiteisiin ja siihen, millä tavoin lapsen etu sijaishuolto-paikassa toteutuu.

Sijoittajakunnan on varmistuttava lasta sijoitettaessa (etukäteisvalvonta) sekä erityisesti sijoituksen aikana siitä, että sijaishuolto- paikka vastaa niihin lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, joiden perusteella hänet on sijoitettu kodin ulkopuolelle huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai avohuollon tukitoimenpiteillä.

Sijoittajakunnalla ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuutena on varmistua siitä, että sijaishuolto- paikka vastaa lapsen etua siten kuin lastensuojelulain 50 §:ssä on säädetty ja lastensuojelulain 30 §:n mukaisessa asiakassuunnitelmassa tarkemmin määriteltä. Tämä edellyttää aina vastuussa olevan työntekijän säännöllisesti tekemiä, henkilökohtaisia käyntejä sijaishuolto- paikassa.

Lapsen sijoituksen jälkeen (sen tapahduttua) sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen (ensisijaisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän) on muun muassa säännöllisin valvontakäynnein varmistuttava siitä, että sijaishuolto- paikan valinnan perusteet ovat toteutuneet ja toteutuvat koko lapsen sijoituksen ajan.

Sijoittajakunnan velvollisuutena on puuttua havaitsemiinsa epäkohtiin ja tarvittaessa ilmoitettava epäkohdista tiedossaan oleville muille sijoittajakunnille ja myös toimintaa alueellisesti valvovalle viranomaiselle.

Lastensuojelulain 79 §:n 3 momentissa on säädetty sijoittajakunnalle erityinen ilmoitusvelvollisuus tilanteissa, joissa se havaitsee sijaishuolto- paikan toiminnassa sellaisia epäkohtia tai puutteita, jotka voivat vaikuttaa sijoitettujen lasten hoitoon tai huolenpitoon.

Sijoitettuina olevien lasten hoidon asianmukaisen järjestämisen kannalta on välttämätöntä, että valvonnasta vastaavat tahot – sijoituskunta, aluehallintovirasto tai muu mahdollinen sijoittajakunta – saavat tiedon lapsen hoitoon ja huolenpitoon vaikuttavista puutteista tai epäkohdista.

4 TOIMENPITEET

Kiinnitän Oulun hyvinvointipalvelujen huomiota erityisesti sijaishuollon valvonnasta sanottuun. Kiinnitän Oulun hyvinvointipalvelujen huomiota myös lapsen yhteydenpidon edistämisen velvollisuudesta ja lapsen tiedollisista oikeuksista sanottuun.

Limingan koulukodissa on saamani selvityksen mukaan sijoitettujen lasten liikkumista rajoitettu ilman päätöksentekoa. Edellytän, että Limingan koulukoti noudattaa lastensuojelulain liikkumisvapauden rajoittamista koskevia säännöksiä ja lasten liikkumista rajoitetaan ainoastaan laissa säädettyjen edellytysten täytyessä ja liikkumisvapauden rajoittamisesta tehdään asianmukaiset valituskelpoiset päätökset.

Lapsella on huostaanoton aikana oikeus saada sellaista sijaishuoltoa, jota hänen yksilölliset tarpeensa edellyttävät. Sijoitetulla lapsella on myös oikeus saada laadultaan hyvää sijaishuoltoa, ja jos häneen kohdistetaan rajoitustoimenpiteitä, pitää niiden olla lainmukaisia. Lapsen oikeusturva edellyttää myös, että rajoituksista tehdään asianmukaiset päätökset ja kirjausmerkinnät siten kuin lastensuojelulaissa on säädetty.

Kiinnitän Limingan koulukodin huomiota myös rajoitustoimenpiteistä, puhelimen käytöstä ja sijaishuollon hyvästä laadusta sanottuun. Tässä yhteydessä kiinnitän Limingan koulukodin huomiota myös huonehoidosta sanottuun.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Oulun hyvinvointipalveluille ja Limingan koulukodille.

Apulaisoikeusasiamies

Maija Sakslin

Esittelijäneuvos

Tapio Rätty

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.